

Partikkel *VED'* udmurdi, komi ja ersa keeles

IULIJA ZUBOVA, DENYS TEPTIUK, TRIIN TODESK, EDA-RIIN TUULING

Idapoolsetes soome-ugri keeltes on diskursusepartiklid üldiselt hilise arenguga elemendid (Majtinskaja 2010) ja nende seas esineb märkimisväärne hulk laene kontaktkeeltest. Üks sagedasematest vene modaalpartiklitest *ved'* (*ведь* 'ju, eks ole, ikka, ehkki')¹ on laenatud enamikesse vene keelega lähikontaktis olevatesse soome-ugri keeltesse (Majtinskaja 2010).

Artikli eesmärk on võrrelda partikli *ved'* laenamismudelit kolmes soome-ugri keeles: ersa, komi ja udmurdi keeles. Ersa kuulub uurali keelte volga harusse mordva keelte hulka ning seda kõneldakse peamiselt Mordva Vabariigis ja selle naabruses olevatel aladel. Koos lähisugulaskeele mokšaga on mordva keelte kõnelejaid ligikaudu 432 000, neist 2/3 on ersa keele kõnelejad (Rueter 2013). Komi ja udmurdi keel kuuluvad permi harusse. Komi keelel on kaks kirjakeelt: sürjakomi ja permi-komi. Siinses artiklis käsitletakse vaid sürjakomi keelt, mida räägitakse peamiselt Komi Vabariigis ja millel on 156 000 kõnelejat. Udmurdi keelel on Venemaal 324 000 kõnelejat, enamik nendest elab Udmurdi Vabariigis ja selle naabruses asuvatel aladel. (ÜVRL 2010)

Kõigil kolmel keelel on meedias ja trükis kasutatav kirjakeel. Nende emakeelsed kõnelejad on vähemalt kakskeelsed, rääkides teise keelena vene keelt. Seetõttu esineb nende keelte kõnekeelses variandis märkimisväärsel hulgal koodivahetust vene keelega (vt Kaysina 2014 udmurdi keelest; Leinonen 2006 komi keelest; Janurik 2016 ersa keelest).

Partikkel *VED'* esineb udmurdi sõnaraamatutes (nt Kirillova 2008), kuigi selle sagedus korpusel sõltub suuresti teksti žanrist: *VED'* esineb harvemini kirjakeeles ja tunduvalt sagedamini kõnekeelsetes žanrides. Trükisõnas (näide 1) on partiklil *VED'* 89 esinemist miljoni sõne kohta, samal ajal kui udmurdi blogide korpusel esineb *VED'* 513 korda ning sotsiaalmeedia korpusel 489 korda miljoni sõne kohta (vt artikli lisas vene, udmurdi, komi ja ersa keele sagedustabeleid).

- (1) *Matyš čyžy-vyžyosy Zurayn övöl ni,*
lähedane:ADJ sugulane:PL:1SG Zura:INE NEG juba
kydokyšjossegēs ug todišky mon,
kauge:ADJ:PL:3SG:ACC:CPR NEG tund:CONN:PRS:3SG 1SG

¹ Vene rahvuskorpuse sagedussõnastiku üldjärjestuses 186. kohal (Ljaševskaja, Šarov 2009).

Siin ja edaspidi tähistab tekstis ja näidete tõlgetes väiketäheline variant *ved'* vaid vene keele partiklit *ведь*, kapiteelkirjas variant *VED'* aga partikli udmurdi, komi ja ersa keelde laenatud foneetilisi ja samakujulisi variante. Näidetes endis esinevad korpusel või küsitluskavas kasutatud konkreetset variandid (vt ptk 1). Vene keele näited on esitatud õigekeelsuskäsiraamatu vene-ladina transliteratsioonis (EÖK) ning soome-ugri keeled on transkribeeritud.

ved' gurtyś 1944-ti aryn koškemyn.

PTCL küla:ELAT 1944-ORD aasta:INE lahku:RES

'Mul ei ole Zuras enam lähisugulasi ja kaugemaid ma ei tunne, ma ju lahkusin külast 1944. aastal.' (VKK: Udmurt duńne 4. II 2009)

Komi keeles on partiklil *VED'* foneetilised variandid *ved* ja *öd*, mis esinevad ka sõnaraamatus (Beznosikova jt 2000). Komi kirjakeeles on partikli *öd*-kuju (näide 2) tunduvalt sagedasem kui *ved* (vastavalt 2410 ja 126 esinemist miljoni sõne kohta) (vt lisa 3).

(2) *Tenad öd juryd udžalödžyk. Mövpyšt myjkö.*

2SG:INS PTCL pea:2SG tööta:PRS:3SG:AUG mõtle:IMP:2SG miski

'Sinu pea ju töötab paremini. Mõttele midagi välja.' (Komicorpora 2021: Popov 2001)

Ersa keeles esineb sõnaraamatus partikli *VED'* foneetiline variant *ed'* (ËRS 1993: 189, 770). Samal ajal leidub ersa keele tekstikorpustes ka kuju *ved'* (vt lisa 4), mis aga ei pruugi olla kõnekeelepärane.

(3) *Paro íeń ñejems Ekologijań ijesteń,*

hea DEM:PROX:GEN näge:INF ökoloogia:GEN aasta:ELAT:DEF

ed, koda sodatado, 2017 ijeńt mińek

PTCL kuidas tead:NPST:2PL NUM aasta:GEN:DEF 1PL

Prežidenteś Rośšjaso javolavtiže

president:DEF Venemaa:INE kuuluta:PST:3SG:OC:3SG

Pertpëlksen vanstomań ijeks.

keskkond:GEN kaits:AN:GEN aasta:TRSL

'Seda on hea ökoloogia-aastal näha, eks ole, nagu te teate, meie president kuulutas 2017. aasta Venemaal keskkonnakaitse aastaks.' (EsmC)

Kõigis kolmes sihtkeeles esinevad paralleelselt samatähenduslikud partiklid. Peamised samatähenduslikud vasted on udmurdi keeles *uk*, komi keeles *taj*, ersa keeles *eno*. Neid saab kasutada jaatavas lauses vene partikliga *ved'* sarnases funktsioonis. Teistes lausetüüpides kasutatakse udmurdi ja komi keeltes (eriti avatud ehk eriküsimustes) mitmeid teisigi partikleid: udmurdi keeles *ben*, *ni*, *meda*, *aj*, komi keeles *bara*, *nö*, *eskö*. Partikli *VED'* vastetena on need aga siiski umbkaudsed, kuna tihti on neil ka idiosünkraatiline tähendus.

Meie uurimisküsimused on:

- 1) Kas sihtkeelde laenatud partiklil on konkreetsetes lausetüüpides esinemisel sarnased pragmaatilised ja grammatilised piirangud nagu partiklil *ved'* lähtekeeles (st vene keeles)?
- 2) Kuidas käitub laenatud partikkel grammatiliste nähtuste puhul, mida vene keeles pole?
- 3) Mil määral erineb partikli *VED'* kasutamine sihtkeeltes sellest, kuidas kasutatakse teisi sarnase funktsiooniga partikleid?

Esmalt kirjeldame andmeallikaid ja kasutatud uurimismeetodit: tööd keelejuhtidega ning korpusandmete analüüsimist. Seejärel anname lühikese ülevaate

partikli *ved'* semantikast ja süntaksist vene keeles. Sellele järgnevas osas võrdleme lähtekeelega partikli *VED'* kasutust sihtkeeltes: kuidas kasutatakse partiklit *VED'* väit-, küsi-, hüüdlausestes ja käskudes. Artikli viimases osas teeme kokkuvõtte oma leidudest ning püüame selgitada neid juhte, mis sihtkeeltes lähtekeelega võrreldes erinevad.

1. Meetod ja andmestik

Uurimus põhineb küsitluskavadel ning tekstikorpustest pärit keeleandmetel. Keskendume partikli *VED'* kontekstistele piirangutele ehk selgitame välja kontekstid, kus selle kasutamine oleks grammatiliselt või pragmaatiliselt sobimatu. Kuna selliseid keeleandmeid korpusest ei leia, oleme uurimismaterjali täiendanud emakeelsele kõnelejatele esitatud küsitluskavadega.

Emakeelsete keelejuhtide hinnangud kontekstide sobivusele erinesid üsna suurel määral: seda kas suhtumise pärast laenatud keeleelementidesse või keelejuhi murdelise/kirjakeelse tausta tõttu. Seepärast kasutasime võimalust mööda ka korpusandmestikku, et kontrollida, kas kontekstid esinevad erinevates tekstižanrides.

Keeleandmete kogumiseks koostasime küsitluskava. Esimese sammuna palusime emakeelsel kõnelejal tõlkida ilma partikliteta venekeelsed laused ja lühidialoogid udmurdi, komi ja ersa keelde. Järgmiseks lisasime igale tõlgitud lausele partikli *VED'* või selle omakeelse(d) vaste(d). Partiklite asukohaks lauses valisime korpusanalüüsi järgi nende kõige tüüpilisema koha. Mõnel juhul moodustasime partikli eri asukohaga variante: lausevariantid esitasime valikvastustena (partiklita lause oli ühe võimalusena). Emakeelsete kõnelejate ülesanne oli hinnata lausevariantide loomulikkust igas väljapakutud kontekstis. Kokku täitis küsimustiku teist osa viis udmurdi, kuus komi ja viis ersa keelejuhti.

Korpusandmed pärinevad uurali volga-kama keelte korpusest (VKK; vt ka Arkhangelskiy 2019). Kõik sealsed korpused koosnevad kahest osast: põhikorpusest ning sotsiaalmeedia korpusest. Ersa põhikorpus sisaldab 2,3 miljonit sõnet ja koosneb tänapäevastest ajakirjandustekstidest (kuni 2018. aasta juulikuuni väljaanneteni), XX sajandi ilukirjandusest, kahest Uue Testamendi tõlkest, blogidest, Vikipeediast ja publitsistikast. Ersa sotsiaalmeedia korpus sisaldab 830 000 sõnet ja koosneb sotsiaalmeediaplatformi Vkontakte tekstidest (kuni 2018. aasta juulikuuni) ning kahe foorumi tekstidest (erzianj.borda.ru ja erzianraske.forum24.ru). Udmurdi korpusandmed pärinevad udmurdi põhikorpuse ajakirjanduse ja blogide allkorpustest (9,57 miljonit sõnet) ning sotsiaalmeedia korpusest (2,66 miljonit sõnet). Komi põhikorpus sisaldab 1,76 miljonit sõnet, mis on pärit tänapäeva ajakirjandusväljaannetest (kuni 2019. aasta veebruarini); sotsiaalmeedia korpus sisaldab 1,85 miljonit sõnet, mis on pärit komikeelsetest Vkontakte postitustest ja kommentaaridest (kuni 2018. aasta detsembrini). Lisaks kasutati komi korpust, mis sisaldab üle 67 miljoni sõne ilukirjandusest ja meediatekstidest (Komicorpora 2021).

2. Partikli *ved'* süntaks ja semantika vene keeles

Partikli *ved'* semantika vene keeles on keeleteadlastelt pärvinud palju tähelepanu ning seda on tihti analüüsitud koos partikliga *že* (*же* 'ju, ometi, just'), mis on tähenduselt sarnane ning osaliselt ka partikliga *ved'* asendatav (Bonnot, Kodzasov 1998; McCoy 2003; McCoy-Rusanova 2017; Padučeva 2018). Vladimir Panovi sõnul kuuluvad mõlemad partiklid vene keeles enimitiivsusesse tüüpi, st nad väljendavad vaieldamatut informatsiooni. Panovi enimitiivsuse semantiliste kaartide järgi on *ved'* kitsa funktsiooniga ja seda kasutatakse vaid nn lihtenimitiivsuse väljendamiseks, mida defineeritakse väitlauselise kontekstina, kus „kuulajalt ei oodata kõnelejale vastuväidete esitamist” (Panov 2020: 21). Näide 4 illustreerib partikli *ved'* kasutamist vene kõnekeeles.

- (4) (*A vot s mužčinami / kotorye by zanimalis' ženskimi professijami / tam xuže / konečno / obščestvo ne gotovo ix prinjat'.*)

<i>Bebisittera</i>	<i>ved'</i>	<i>ne</i>	<i>prišljut</i>	<i>bez</i>
lapsehoidja:ACC	PTCL	NEG	saat:NPST:3PL	ilma
<i>soglasija</i>	<i>sem'i</i>	<i>kakogo</i>	<i>popalo.</i>	
nõusolek:GEN	pere:GEN	milline:ACC	taba:PST:N	

'(Ühiskond ei ole valmis aktsepteerima, et mehed teevad naiste tööd.) Suvalist lapsehoidjat ju ei saadeta pere juurde ilma perekonna nõusolekuta.' (VKR 2003–2021: suulise keele korpus)

Svetlana McCoy-Rusanova (2017) sõnul (toetudes Vasiljeva 1972 ja Grenoble 1998 käsitlusele) ei aktiveeri partikkel ainult taustateadmisi, mida kõneleja eeldab, et vestluspartner temaga jagab, vaid viitab ka selle teadmise ümberlökkamatussele.

Süntaktiliselt võib *ved'* esineda erinevates positsioonides. Kõige tüüpilisemalt asub *ved'* lause alguses või lauses teisel kohal. On teada, et partikli esinemine mõningates lausetüüpides on piiratud. Seda ei saa kasutada avatud küsimustes ega käskudes; üldküsimustes muudab partikkel lause illokutiivset jõudu. (Padučeva 2018; McCoy 2003) Järgnevalt käsitleme partikli kasutusvõimalusi erinevates lausetüüpides, seda nii lähtekeeles kui ka sihtkeeltes.

3. Partiklikasutus eri lause- ja konstruktsioonitüüpides

3.1. Väitlause

Partikli *ved'* kasutamine vene keele väitlausetes sarnaneb saksa keele partikliga *ja* ('jah, jaa, ju') – mõlemad vastavad semantiliselt kaardil Panovi (2020) lihtenimitiivsusele, mis tähistab markeri vaieldamatust. Joachim Jakobsi analüüsi järgi muudab sellise funktsiooniga *ja* esinemine lause väitlausest spetsiifilisema illokutsioonitüübiga *j*-väiteks. Jakobsi definitsiooni järgi väljendab kõneleja *j*-väite esitamisega oma veendumust, et adressaat ei usu, et väide on vale, ega ka kaalu võimalust, et see võiks antud olukorras vale olla. (Jakobs 1991: 145–146) See tähendab, et partikkel

ei sobi kontekstidesse, kus adressaat on andnud mõista, et ta usub kõnealuse väite vale olevat, või ta kaalub võimalust, et väide võib olla vale. Näiteks tähendab see, et partikkel ei saa esineda üldküsimumuse vastuses. See piirang kehtib ka partikli *ved'* kasutamisel vene keeles:

(5) A: *On priedet na svad'bu?*
3SG.M tule:NPST:3SG PREP pulm:ACC
'Kas ta tuleb pulma?'

B1: *#Da, on ved' priedet.*
jah 3SG PTCL tule:NPST:3SG
'Jah, ta ju tuleb.'

B2: *#Net, on ved' ne priedet.*
ei 3SG PTCL NEG tule:NPST:3SG
'Ei, ta ju ei tule.'

Analüüsitud keeltes on pilt teistsugune. Udmurdi keeles pidas kolm keelejuhti partiklit *VED'* sisaldavat üldküsimumuse vastust vastuvõetavaks (üks neljast vastanust kasutaks seda vaid eitava vastuse korral) ning sama kehtib ka partikli *uk* puhul. Kaks udmurdi keelejuhti pidas kõiki partiklit *VED'* ja partiklit *uk* sisaldavaid vastuseid vastuvõetamatuks. Näidetes osutab ülaindeks keelejuhtide arvu, kes vastavat partiklit sisaldava lause heaks kiitsid, vastuvõetamatut varianti tähistab tärn.

(6) A: *So šuane lyktoz-a?*
3SG pulm:ILL tule:FUT:3SG:Q
'Kas ta tuleb pulma?'

B1: *Ben, so lyktoz ²ved'/³uk.*
jah 3SG tule:FUT:3SG PTCL/PTCL
'Jah, ta ju tuleb.'

B2: *Uz, so uz lykty ³ved'/³uk.*
NEG:FUT:3 3SG NEG:FUT:3 tule:CONN:SG PTCL/PTCL
'Ei, ta ju ei tule.'

Komi keelejuhtide hinnangud olid väga erinevad: alates kõigi partiklite mitteaktsepteerimisest nii jaatavates kui ka eitavates vastustes kuni erinevate samatähenduslike partiklite aktsepteerimiseni. Samal ajal ei pidanud ükski komi vastanutest partiklit *taj* sellises kontekstis vastuvõetavaks.

(7) A: *Sijö loktas kölyś vylad?*
3SG tule:FUT:3SG pulm:ILL POSTP
'Kas ta tuleb pulma?'

B: *Da, sijö ²ved'/³bara/²eškö/*taj loktas.*
jah 3SG PTCL/PTCL/PTCL/PTCL tule:FUT:3SG
'Jah, ta ju tuleb.'

C: *Oz, sijö ²ved'/³bara/²eškö/*taj oz lok.*
NEG:FUT:3 3SG PTCL/PTCL/PTCL/PTCL NEG:FUT:3 tule:CONN:SG
'Ei, ta ju ei tule.'

Kolm ersa keelejuhti valis vastuse, mis ei sisaldanud partiklit *ed'*, samal ajal valis üks keelejuht partiklit *ed'* sisaldava jaatava lause ning üks partiklit *ed'* sisaldava eitava lause. Jaatavale lausele lisatud kommentaaridest järeldub, et partikkel *ed'* on pragmaatiliselt võimalik kahes olukorras: 1) kui kõnealune fakt on just kõnelejale meenunud või 2) kui kõnealune informatsioon lükkab ümber varasema teadmise ('ta ei tule') ning kõneleja väljendab selle suhtes kahetsust.

- (8) A: *Son si svađbav?*
 3SG tule:NPST:3SG pulm:LAT
 'Kas ta tuleb pulma?'
 B1: *Son 'ed' si.*
 3SG PTCL tule:NPST:3SG
 'Ta ju tuleb.'
 B2: *Araś, son 'ed' a si.*
 NEG 3SG PTCL NEG tule:NPST:3SG
 'Ei, ta ju ei tule.'

Hoolimata keelejuhtide mõningastest eriarvamustest (mis võivad tuleneda pragmaatilise vastuvõetavuse hinnangutest), näitavad valikud, et informatsiooni küsivate üldküsimuste vastusena on *VED'* kõige vastuvõetavam udmurdi keeles (eitavates vastustes enam kui jaatavates vastustes), vähem vastuvõetav komi keeles (jällegi – enam eitavate vastuste korral) ja üsna vähesel määral vastuvõetav ersa keeles. Seega ei ühildu *VED'* sihtkeeltes täiel määral j-väite definitsiooniga.

3.2. Põhjuslik sidesõna vs. diskursusepartikkel

Väitlausetes omistatakse vene partiklile *ved'* tihti kahe väite põhjuslikku seost esile toova põhjusliku sidesõna roll (vt Bonola 2008: 221–225; Endresen jt 2016: 122–123; Bonola, Nosedá 2020: 44; Panov 2020: 13). *Ved'* juhatab sisse lausungi, mis põhjendab eelnevat kõneakti. Partikkel liigendab teksti nii, et põhjus tuuakse välja hiljem, justkui peaks kõneleja eelnevat lausungit ebaselgeks, eelnevat ei aktsepteeritud või selle aktsepteerimine võib kuulajale olla keeruline. (Bonola 2008: 221) McCoy-Rusanova (2017: 107) pakub, et vene partiklit *ved'* sisaldavat lausungit tajutakse vähem argumenteerivana ning pigem viisaka meeldetuletuse või soovitusena kuulajale.

- (9) A: *Kogo by mne priglasit' pet' na svad'bu?*
 kes:ACC COND 1SG:DAT kutsu:INF laul:INF PREP pulm:ACC
 'Kelle ma võiksin pulma laulma kutsuda?'
 B: *Priglasi Vasju. On ved' xorošo poët.*
 kutsu:IMP PN:ACC 3SG PTCL hästi laul:NPST:3SG
 'Kutsu Vasja. Ta ju laulab hästi.'

Vene keele põhjuslikes konstruktsioonides tunduvad olulised kaks joont, mis eristavad partiklit *ved'* tavalistest põhjuslikest sidesõnadest, nagu *potomu čto* (*nomomy*

umo 'sest'), *tak kak* (*mak kak* 'sest'). Esiteks toimib *ved'* kõneakti tasandil (Bonola 2008: 224). Partiklit *ved'* kasutatakse tihti lausungites, mis väljendavad pigem põhjust, miks midagi eelnevalt öeldi, mitte aga lihtsalt kausaalset suhet (Bonola, Nosedo 2020: 43). Tavalistel sidesõnadel selline omadus puudub ja mõnes kontekstis on partikli *ved'* asendamine *potomu čto*-ga ('sest') võimatu, kui kõneakti just ilmselgeks ei tehta: 'Ma räägin sulle seda, sest ...' (Bonola 2008: 224). Teiseks tähistab *ved'* informatiooni, mis kuulub ühiste teadmiste (ingl *common ground*, vt Stalnaker 2002) hulka ja kõneleja tuletab seda kuulajale ka meelde. Seega, kui ühised teadmised puuduvad ja kõneleja üritab edasi anda põhjendust, ei saa partiklit *ved'* vene keeles kasutada (vrd näiteid 10a, kus nii kõneleja kui ka kuulaja on ajatsoonidest teadlikud, ja 10b, kus *ved'* ei viita ühiste teadmistele, st kuulaja ei ole öisest telefonikõnest teadlik).

(10a) (*Ja včera v čas noči prosnulsja.*)

V Moskve **ved'** kak.raz v èto vremena
 PREP Moskva:INE PTCL just PREP see:N aeg
utro, a ja eščë ne perestroilsja
 hommik ja 1SG veel NEG ümber.korralda:PST:M:REFL
na mestnoe vremena.
 PREP kohalik:N aeg
 (*Tak i ne zasnul do utra.*)

'(Eile ma ärkasin kell üks öösel.) Moskvast on ju just sel ajal hommik ja mina ei ole veel harjunud kohaliku ajaga. (Ja ma ei jäänud enam hommikuni magama.)' (Bonnot, Kodzasov 1998: 429)

(10b) (*Ja segodnja v čas noči prosnulsja.*)

*Menja **ved'** razbudil telefon. I ne
 1SG:ACC PTCL ärata:PST:M telefon ja NEG
zasnul do samogo utra.
 uinu:PST:M kuni INT:GEN hommik:GEN

'(Täna ma ärkasin kell üks öösel.) Mind ju äratas telefon. Ja ma ei jäänud enam hommikuni magama.' (Mugandatud Bonola 2008: 222 järgi)

Analüüsitud keeltes on partiklikasutus teistsugune. Viiest udmurdi keelejuhist neljale ei olnud vajalik tingimus, et partiklit sisaldav lause peab kindlasti ühiste teadmistele viitama (näide 11). Keelejuhtide kommentaaridest selgub, et partikli kasutamine ei tähenda, et kuulaja oleks telefonikõnest varem teadnud, st see ei kuulu ühiste teadmiste hulka.

(11) *Mon tunne čase uin sajkaj.*
 1SG täna tund:ILL öösel ärka:PST:1SG
Mone telfon sajkatiz ⁴ved'/⁴uk.

1SG:ACC telefon ärata:PST:3SG PTCL/PTCL
Čuknaož umme öj ušy ni.
 hommik:TERM uni:ILL neg:PST:1SG kukku:CONN:SG juba

'Täna ma ärkasin kell üks öösel. Mind ju äratas telefon. Ma ei jäänud enam hommikuni magama.'

Komi keeles (näide 12) olid samas kontekstis aktsepteeritavad nii *VED'* kui ka mitu teist partiklit (sõltuvalt keelejuhist). Kommentaaridest selgub siiski, et partiklit

bara saab kasutada vaid siis, kui tegu on juba teada infoga, ehk see kuulub ühiste teadmiste hulka (partikli *VED*' kohta sellised kommentaarid puudusid), samal ajal kui *taj* väljendab kõneleja üllatust. Kaks ersa keelejuhti aktsepteerisid partiklit *VED*' näitega 10b sarnases kontekstis (näide 13) ning üks neist märkis, et partikli *VED*' lisamine võib rõhutada kõnelejapoolset kahetsust. Üks keelejuht, kes sellises lauses partiklit *VED*' aktsepteeris, märkis sobivaks ka partikli *eno*.

- (12) *Me tavoj čas vojyn sadmi.*
 1SG täna tund öö:ILL ärka:PST:1SG
Telefonoj ⁴*ved*/³*bara*/⁵*taj*/¹*eskö* *sadmödis.*
 telefon:1SG PTCL/PTCL/PTCL/PTCL ärata:PST:3SG
Da asylödzys eg nin sešša unmovs.
 ja hommik:ILL NEG:PST:1SG juba enam uinu:CONN:SG
 'Täna ma ärkasin kell üks öösel. Telefon ju helises. Ja ma ei jäänud enam hommikuni magama.'
- (13) *Mon teči vejke čassto sirgožiń.*
 1SG täna üks tund:ELAT üles.ärka:PST:3SG
Moń ²*ed*/¹*eno* *stavtimim/puvtimim/sirgavtimim telefonos.*
 1SG:GEN PTCL/PTCL üles.ärka:PST:3SG:QC:3SG>1SG telefon:DEF
Valskes mon ežiń maíedeve.
 hommik:ILL 1SG NEG:PST:1SG maga:CONN
 'Täna ma ärkasin kell üks öösel. Mind ju äratas telefon. Ma ei jäänud enam hommikuni magama.'

Sellest võime järeldada, et kõigis kolmes keeles ei pea *VED*' vastama tingimusele, et informatsioon on osa ühistest teadmistest. Seega võib partikkel olla ka põhjusliku sidesõna funktsioonis.

Ersa ja komi piiblitõlgetes esineb *VED*' tõlkevastena kreeka põhjuslikule sidesõnale *ὅτι* (see lisatakse kõneleja sõnadele, näitamaks, kuidas ta oma arvamust põhjendab (Thayer 2011)). Vaatame Uue Testamendi paralleeltõlkeid (EP 2017: Lk 6:20): ersa (14a) ja komi (14b) näidetes esinevad kreeka *ὅτι* vastetena vastavalt *ed* ja *öd*, samal ajal kui udmurdi tõlkes (14c) vaste puudub.

- (14a) *Učaskavtado tiń, konatńe čar kodít*
 õnnelik.ole:NPST:2PL 2PL milline:PL:DEF mõist:NPST:3PL
eš kažovčist Pazoń ikele, ed tink
 oma vaesus:3PL jumal:GEN:DEF ees PTCL 2PL
ulí Pazoń Ínazorksčink.
 ole:NPST:3SG jumal:GEN kuningriik:2PL
- (14b) *Šudaoš ti, lovnýdly koryšjas, öd tijan*
 õnnelik:PL 2PL hing:2PL:DAT kerjus:PL PTCL 2PL:GEN
em Jenlön Juralöm
 ole:PRS:3SG jumal:GEN kuningriik
- (14c) *Pokći mylkydoos šudoješ: tilad Inmar*
 väike meeleolu:ATTR:PL õnn:ATTR:PL 2PL:GEN jumal
Eksejlykty vań.
 kuningriik:2PL ole:PRS:3SG
 'Õndsad on need, kes on vaimus vaesed, sest nende päralt on taevariik.' (P 1997)

Partikli *VED'* kasutamine põhjusliku sidesõna funktsioonis võib seletada, miks selle esinemissagedus komi ja ersa kirjakeele korpustes on märkimisväärselt kõrgem kui sotsiaalmeedia korpustes (vt lisasid 3 ja 4). Kõnekeeles võib rohkem eeldada modaalpartiklite esinemist (Aijmer, Vandenberg 2009: 225–226). Partikli esinemine vene ja udmurdi korpustes järgib just seda mustrit. Komi ja ersa keeles on see muster aga vastupidine, ilmselt kuna kirjakeelsed tekstid rakendavad partiklit *VED'* põhjusliku sidesõnana. Siiski võivad partikli *VED'* esinemise jaotust mõjutada ka teised tegurid, näiteks teadlik valik vältida sotsiaalmeedias laenatud keeleelemente. Ilukirjanduses võivad autorid partikleid vabamalt kasutada, kuna need muudavad edastatava sõnumi keerukamaks. Ilukirjanduses on vajalik tegelaskujude ja kirjelduste väljendusrikkus, seevastu piiblitõlgetes tuleb täielikult lähtuda algteksti keerukusest.

3.3. Üldküsimumused

Kõige tüüpilisemalt moodustatakse vene keeles üldküsimumusi spetsiaalse intonatsiooni-kontuuri abil (Švedova 1980: 389, 402). Partiklit *ved'* sisaldavaid küsimusi arvatakse olevat sellise pragmaatilise kaaluga, et kõneleja ei ole kindel selle propositsiooni tõele vastavuses, mida ta väitena kasutab (Padučeva 2018: 341). Seda tõlgitakse enamasti inglise keele küsijätku konstruktsiooniga. Christine Bonnot' ja Sandro Kodzasovi järgi (1998) kasutatakse vene keeles partiklit *ved'* sisaldavat küsimust kinnituse saamiseks:

- (15) *On ved' priedet na svad'bu?*
 3SG:M PTCL tule:NPST:3SG PREP pulm:ACC
 'Ta ju tuleb pulma?'

Ersa keele korpusest pärit näites 16 kasutatakse partiklit *VED'* kinnitust otsivas küsimuses. Küsimuses esinev propositsioon kuulub ühiste teadmiste hulka ning küsimust kasutatakse sellele järgneva järelduse tõestusena.

- (16) *Meks?! Ton ed' čačít Mordovija Raškemastors*
 miks 2SG PTCL sündi:PST:2SG Mordva vabariik:ILL
 (RESPUBLIKA)? *Ľisñi, ton mordvin!!!*
 vabariik välja.tule:NPST:3SG 2SG mordvalane
 'Miks?! Sa ju sündisid Mordva Vabariigis? Järelikult oled mordvalane!' (VKK: club83623)

Kuigi partiklit *VED'* sisaldavate polaarsete, st nii eitavat kui ka jaatavat vastust võimaldavate küsimuste tähendus on sihtkeeltes sarnane lähtekeeles esineva tähendusega, võib täheldada huvitavat vastasmõju udmurdi ja komi keele grammatikaga. Nendes moodustatakse üldküsimumusi küsipartiklitega: udmurdi keeles *-a* ning komi keeles *-ö* (Bartens 2000: 345–346). Udmurdi keeles on küsipartikkel küsimuse moodustamise esmane vahend, ehkki esineb ka küsimusi, mis seda ei sisalda (Krasnova 2010). Kõik udmurdi keelejuhid olid ühel meelel, et korruga nii partiklit *VED'* kui ka küsipartiklit *-a* sisaldavad küsimused on ebagrammatilised. Emakeelsete kõnelejate sõnul peab küsimuse intonatsioon säilima. Ka samatähenduslik partikkel *uk* ei sobi küsipartikliga kokku (näide 17a).

- (17a) *So vuoz-a *ved/*uk?*
 3SG tule:FUT:3SG:Q PTCL/PTCL
- (17b) *So vuoz ⁵ved/*uk?*
 3SG tule:FUT:3SG PTCL/PTCL
- 'Ta ju tuleb?'

Komi keeles alustab küsimuse fookuses olev sõna enamasti lauset ja sellele võib liituda küsipartikkel, mis tähendab, et partikkel ei ole kohustuslik (Bartens 2000: 346). Küsitluskava näitab, et kaks komi keelejuhti kuuest ei pea üldiselt küsipartikliga -*ö* moodustatud küsimusi vastuvõetavateks (näide 18a). Need, kes küsipartiklit aktsepteerivad (neli vastanut), ei pea aga partiklit *VED*' samas lauses vastuvõetavaks (18b).

- (18a) *Loktas-ö *ved sijö?*
 tule:FUT:3SG=Q PTCL 3SG
- (18b) *Sijö öd/⁶ved loktas?*
 3SG PTCL/PTCL tule:FUT:3SG
- 'Ta ju tuleb?'

Ersa keeles moodustatakse polaarseid küsimusi intonatsiooni abil ja üldküsimused on väitlausetega samakujulised (Bartens 1999: 176). Nagu näitest 16 näha, sobib partikkel *ed* ersa keeles kokku polaarseid küsimustega, millest kokku moodustub kinnitust ootav küsimus.

3.4. A-mitte-A

Meie andmete järgi kasutavad kõik kolm keelt polaarseid küsimuste moodustamisel ka A-mitte-A tüüpi (eraldav konstruktsioon, vt Miestamo 2011).

Komi keeles võib polaarseid küsimusi moodustada eitussõnaga, mis liitub kliituna finiiitsele verbivormile (Bartens 2000: 346). Ehkki sellises konstruktsioonis ei saa kasutada partikleid *ved* ja *taj*, nähakse sellises olukorras vastuvõetavatena mitmeid teisi partikleid.

- (19) *Voaz *ved/*taj/²eskö/¹bara/¹nö oz?*
 tule:FUT:3SG PTCL/PTCL/PTCL/PTCL/PTCL NEG:FUT:3
- 'Kas ta ikka tuleb või ei?'

Ersa keeles ei ole sellises konstruktsioonis partikkel *VED*' võimalik; samal ajal on mõne keelejuhi hinnangul võimalik partikkel *eno*, millega kõneleja rõhutab oma kärsitust.

- (20) ³*Eno si a si son (*ed)?*
 PTCL tule:NPST:3SG NEG tule:NPST:3SG 3SG PTCL
- 'Kas ta ikka tuleb või mitte?'

Udmurdi keeles moodustatakse see konstruktsioon küsipartikli liitmisega nii küsimuse fookuses olevale elemendile kui ka eitusverbile (A-Q mitte-A-Q). See konstruktsioon ei luba ei partikli *VED'* ega partikli *uk* kasutamist.

- (21) *Keše=a ug=a so tynyd?*
 meeldi:PRS:3SG=Q NEG=Q DEM 2SG:DAT
 'Kas sulle meeldib see või mitte?' (VKK: Udmurt duńne 28. VIII 2014)

3.5. Diskursusepartiklid kui küsijätkud

Udmurdi keeles on mitu diskursusemarkerit, mida kasutatakse jaatava lause järel kinnitust otsiva funktsiooniga tähenduses 'eks ju?; on ju?'. Need markerid moodustuvad kahest osast: jaatussõnast (eelistatakse piirkondlikke variante) ja partiklist *VED'*, *uk* või küsipartiklist *-a*. Võivad esineda kombinatsioonid, nagu *ožy uk*, *ožy ved'*, *ožy-a*, *ben-a*, *ben uk*, *ben ved'*, *o-o ved'*, *o-o uk*, *o-o-a*.

- (22) *Saša šuane lyktoz,*
 PN pulm:ILL tule:FUT.3SG
ožy ⁵uk/ožy ⁵ved'/o-o ⁵ved'/o-o ⁴uk/ben ⁴uk/ben ⁵ved'/ben-a?
 nii PTCL/nii PTCL/jah PTCL/jah PTCL/jah PTCL/jah PTCL/jah:Q
 'Saša tuleb pulma, eks ju?'

Komi keeles kasutatakse analoogset diskursusemarkerit, mis sisaldab partiklit *öd/ved* (näide 23). Ersa keeles kasutatakse diskursusemarkerit *vide* 'õigus; tõsi' (näide 24), mis selles funktsioonis ei kaasa partiklit *VED'* ega ka ühtki teist samatähenduslikku partiklit.

- (23) *Saša voas kölyš vylad, sidž' öd?*
 PN tule:FUT:3SG pulm POSTP nii PTCL
 'Saša tuleb pulma, eks ju?'
- (24) *Santaj a si, vide *ed'/*eno?*
 PN NEG tule:NPST:3SG õige PTCL/PTCL
 'Saša ei tule, õigus ju?'

3.6. Avatud küsimused

Vene keeles on avatud küsimus ebagrammatiline, kui *ved'* asub teisel positsioonil (näide 25). Kõik udmurdi keelejuhid peale ühe märkisid näitelause 26 ebagrammatiliseks. Partikli *VED'* lubamine ka avatud küsimuses tuleneb keelejuhi idiolektist, kus partikli *VED'* funktsioonid on sulandunud partikli *že* funktsioonidega. Nimelt kasutatakse vene keeles partiklit *že* ka avatud küsimustes, kus sellega tähistatakse kõneleja kärsitust (näide 27).

- (25) *Kogda *ved' on priedet?*
 millal PTCL 3SG:M tule:NPST:3SG
 'Millal ikka ta tuleb?'

- (26) *Ku so lyktoz* ¹*ved'uk?*
 millal 3SG tule:FUT:3SG PTCL/PTCL
 'Millal ta tuleb ikka?'
- (27) *Kogda že on priedet?*
 millal PTCL 3SG:M tule:NPST:3SG
 'Millal ikka ta tuleb? [Olen juba nii kaua oodanud!]'

Ka kõik komi keelejuhid peale ühe märkisid seda tüüpi lause ebagrammatiliseks (näide 28). Avatud küsimuses partikli *VED'* kasutamist lubav komi keelejuht kommenteeris, et kõneleja kärsitust tema sellises konstruktsioonis ei taju. Me eeldame, et partikli *VED'* funktsiooni tajuti näitelauseis sellisena, nagu see on vene keele avatud küsimustes, kus *VED'* on lausealgulisena võimalik siis, kui see alustab kompleksset argumenteerivat plokki (Bonnot, Kodzasov 1998: 442).

Kõik ersa keelejuhid olid üht meelt, et avatud küsimuses ei ole *VED'* võimalik. Samal ajal arvas enamik keelejuhte, et omakeelne *eno* on vastuvõetav variant (näide 29). Seda kinnitavad ka ersa korpusandmed, kus *eno* kombineerub kõige sagedamini küsiasesõnaga *koda* 'kuidas': *koda eno / eno koda*. Ühtlasi on see kombinatsioon juba mõnevõrra idiomatiliselt muutunud ning võib esineda ka iseseisva lausungina, mis tähendab 'muidugi'. Kombineerudes teiste küsiasõnadega (või kombineerudes *koda*-ga teistes kontekstides), viitab see partikkel kõneleja mõistmatusele (näide 30).

- (28) *Kor* ¹*öd'ved* *sijö voas?*
 millal PTCL/PTCL 3SG tule:FUT:3SG
 'Millal ikka ta tuleb?'
- (29) *Žardo *ed'eno son si?*
 millal PTCL/PTCL 3SG tule:NPST:3SG
 'Millal ikka ta tuleb?'
- (30) *Užo, užo, a íe eno kiń?*
 oota:IMP2SG oota:IMP2SG aga DEM:PROX PTCL kes:GEN
 'Oota, oota, aga kelle oma ikka see siis on?' (VKK: *Zdes' i tam* (2013))

3.7. Eriküsilausekujulised hüüdlauseid

Vene keeles võib sõnaga *kakoj* (*какой* 'milline') algavaid konstruktsioone kasutada hüüdlausestena. Ehkki vene kirjakeele korpus (VKR 2003–2021) võib väikeses hulgas sellistes näidetes leiduda ka partikkel *ved'*, pärineb enamik neist XIX sajandist, kõige hilisem näide on aastast 1986. Vene emakeelega kõnelejad, kellega sel teemal konsulteerisime, pidasid partiklit *ved'* sellises konstruktsioonis vastuvõetamatuks (välja arvatud üks kõneleja Volga-Kama alalt, kelle jaoks oli selline konstruktsioon loomulik). Näide 31 on mugandatud uurimusest, kus sellega illustreeritakse vene partikli *že* võimalikku konteksti (Bonnot, Kodzasov 1998: 423).

- (31) *Kakoj *ved' on idiot!*
 milline.M PTCL 3SG.M idioot
 (Mõeldud tähendus:) 'Milline ikka idioot ta on!'

Selles kontekstis pidasid kõik udmurdi keelejuhid loomulikuks nii partiklit *VED'* kui ka partiklit *uk* (näide 32). Komi keeles arvas partikli *VED'* kasutamise vastuvõetavaks kolm keelejuhti kuuest (33). Ers keeles pidas partiklit *VED'* vastuvõetavaks kaks keelejuhti viiest (34).

- (32) *Kyče* ⁵*ved'uk* *so šuži* / *Kyče so šuži* ⁵*ved'uk!*
 milline PTCL/PTCL 3SG idioot / milline 3SG idioot PTCL/PTCL
 'Milline ikka idioot ta on!'
- (33) *Kučöm* ³*öd'ved* *sijö jöj!*
 milline PTCL/PTCL 3SG idioot
 'Milline ikka idioot ta on!'
- (34) *Kodamo* ²*ed'eno* *son čavo prá!*
 milline PTCL/PTCL 3SG tühi pea
 'Milline ikka idioot ta on!'

Vene keeles ei ole partikkel *ved'* loomulik ka lausetes, kus *kakoj*-konstruktsioon on retooriline ja väljendab vastuolulisust (näide 35). Udmurdi keeles hindas kaks keelejuhti viiest partiklit *VED'* ja partiklit *uk* sellises kontekstis loomulikuks (36). Komi keeles pidas kolm keelejuhti kuuest partiklit *VED'* selles kontekstis loomulikuks (37). Ers keeles ei ole *VED'* selles kontekstis võimalik, kuid kaks keelejuhti märkis partikli *eno* võimalikuks variandiks (38).

- (35) A: *Smotri, kakoj kot!*
 vaata:IMP milline:M kass
 'Vaata, milline kass!'
- B: *Kakoj *ved' èto kot?! Èto zajac.*
 milline:M PTCL see kass see jänes
 (Mõeldud tähendus:) 'Mis ikka kass?! See on jänes.'
- (36) *Kyče* ²*ved'uk* *so kočyš?! So ludkeč.*
 milline PTCL/PTCL 3SG kass 3SG jänes
 'Kas ikka kass?! See on jänes.'
- (37) *Kučöm* ³*öd'ved'no* *tajö kaň?! Tajö köč.*
 milline PTCL/PTCL/PTCL 3SG kass 3SG jänes
 'Kas ikka kass?! See on jänes.'
- (38) ²*Eno íe mežeň katka?! Té numolo.*
 PTCL DEM:PROX mis:GEN kass DEM:PROX jänes
 'Kas ikka kass?! See on jänes.'

3.8. Käsklused

Vene keeles ei saa *ved'* käskluses esineda, samal ajal kui *že* võib esineda käskluses, kus see funktsioneerib korduva palvena (kordumine võib olla nii otsene kui ka kaudne) (Bonnot, Kodzasov 1998: 417). Näites 39 viitab järgnev kontekst, et palvet on juba korduvalt esitatud.

- (39) *Da postiraj že ty svoi džinsy!*
 PTCL pese:IMP PTCL 2SG oma:ACC:PL teksad
Skol'ko možno govorit!
 kui.palju võib rääki:INF

'Pese ometi oma teksad ära! Kauga võib rääkida!' (Bonnot, Kodzasov 1998: 417)

Kaks udmurdi keelejuhti viiest pidas partiklit *VED'* käskudes vastuvõetavaks. Mõni keelejuht kasutaks seda kontekstides, kus see viitab korduvale palvele, samal ajal kui mõni keelejuht ei tajunud, et partiklil *VED'* käsklausetes selline tähendus oleks. Näites 40 väljendavat *VED'* kõneleja üllatust, et vestluspartner ei astu sisse, ehkki miski ei takista seda tegemast. Kõik keelejuhid valisid korduva palve või kõneleja kärsituse väljendamiseks alternatiivse partikli *ni* (mida muidu kasutatakse fookuspartiklina tähenduses 'juba'). Lisaks hindas neli keelejuhti partiklid *uk* ja *aj* (mis tavaliselt pehmendab käsku) käsklausetes kasutamiseks sobilikeks, küll aga ei sobi *aj* korduvate käskude väljendamiseks.

- (40) *Pyrele ²ved'ni/uk'aj!*
 sisene:IMP:PL PTCL/PTCL/PTCL/PTCL
 'Tulge sisse ikka!'

Ükski komi keelejuht ei pidanud partiklit *VED'* vastuvõetavaks, seda ei korduva palve ega ka üheski muus tähenduses. Neli keelejuhti kuuest valis korduvat palvet märkima partikli *nö* (näide 41). Ersa keeles ei pidanud ükski keelejuht õigeks partiklit *VED'* sisaldavaid käsklauseid. Samal ajal pidasid kõik vastuvõetavaks kõneleja kärsitust väljendavat partiklit *eno* (42).

- (41) *Pyröj *ved'no!*
 sisene:IMP:2PL PTCL/PTCL
 'Tulge sisse ikka!'
- (42) *Sovado *ed'eno!*
 sisene:IMP:2PL PTCL/PTCL
 'Tulge sisse ikka!'

4. Kokkuvõte ja arutelu

Küsitluskava vastused on kokkuvõtvalt esitatud tabelis 1.

Üldjoontes ei ole piirangud, mis partikli *ved'* kasutamisele vene keeles kehtivad, sihtkeeltes nii ranged. Tabeli põhjal võib jääda mulje, et ersa keeles järgivad partiklile *VED'* kehtivad piirangud vene keele mudelit kõige täpsemalt. Kuid me eeldame, et ersa keele partiklikasutust mõjutab kõnelejate suhtumine laensõnadesse. Mitmed keelejuhid märkisid põhjusena, miks partiklit *VED'* mõnes kontekstis kasutada ei saa, et tegu on laenatud elemendiga.

Tabel 1. Partikli *VED'* vastuvõetavus nelja keele erinevates lause- ja konstruktsioonitüüpides.

Tüüp	vene	udmurdi (5 vastajat)	komi (6 vastajat)	ersa (5 vastajat)
vastusena polaarsele küsimusele (positiivne/negatiivne)	EI	2/3	2/3	1/0
põhjstähenduslik sidend	EI	4	4	2
polaarne küsimus küsipartikliga	EI	EI	EI	–
polaarne A-mitte-A tüüpi küsimus	–	EI	EI	EI
'või mis' marker	EI	1	EI	1
avatud küsimus	EI	1	1	EI
eriküsilauseiline hüüdlause	1 9-st	5	3	2
küsilauseiline vastuolu	EI	2	3	EI
käsklause	EI	2	EI	EI

Erinevaid lause- ja konstruktsioonitüüpe puudutavate sobivushinnangute varieerumine ersa, komi ja udmurdi keelejuhtide seas võib tuleneda vastajate murdelisest taustast. Murdetausta mõju võiks olla tulevane uurimissuund. Üks põhjendus võib ka olla see, et lause- ja konstruktsioonitüüpidel on tähenduslikke nüansse, mis vajavad täiendava konteksti andmist, selleks et keelejuhid ei tõlgendaks uurimiseluseid sihtlauseid erinevalt.

Samal ajal näitab mõni tabeli rida ühe valikuvariandi selget eelistamist. Seega on partikkel *VED'* sihtkeeltes ebagrammatiline polaarsetes küsimustes siis, kui küsimarker on leksikaalselt või süntaktiliselt väljendatud. Selgitus võib olla see, et kanoonilises informatsiooni küsivas lauses on küsimarkeri (küsisõna, A-mitte-A konstruktsioon kõigis kolmes keeles või partikkel komi ja udmurdi keeles) kasutamine võimalik vaid siis, kui propositsioon ei kuulu ühise teadmise hulka. Partikkel *VED'* aga vastupidi viitab sellele, et propositsioon kuulub ühisesse teadmisse. Seega ei ühti *VED'* leksikaalselt või süntaktiliselt väljendatavate küsimarkeritega. Polaarsetes küsimustes, mis sisaldavad partiklit *VED'* ja kus ainsana väljendab küsimust intonatsioon (st küsipartikkel puudub), moodustub väitlausega võrreldes ümberpööratud tüüp. Väitlausestes kasutab kõneleja partiklit *VED'*, et tuletada kuulajale meelde ühises teadmises olevat propositsiooni. Lausetes, kus esineb vaid küsimuse intonatsioon, on kõneleja see, kes palub ühises teadmises oleva propositsiooni kohta meeldetuletust või kinnitust. Ühtlasi – vene keele leksikaalset küsimarkerit *li* (пу 'kas, ega') kasutades ei väljenda kõneleja ühe või teise alternatiivi suhtes eelistust (Merkulova 1998: 337). See semantiline komponent blokeerib partikli kasutamise, kuna see viitab tugevalt sellele, et kõneleja eelistab üht alternatiivi teisele, sest kõnelejal on alust arvata, et see alternatiiv on tõene (vrd vene keele näiteid 43a ja 43b).

(43a) *Ne priedet li *ved' on na svad'bu?*
NEG tule:NPST:3SG Q PTCL 3SG:M PREP pulm:ACC

(Mõeldud tähendus:) 'Ta ju ei tule pulma?'

(43b) *On ved' ne priedet na svad'bu?*
3SG:M PTCL NEG tule:NPST:3SG PREP pulm:ACC

'Ta ju ei tule pulma?'

See seletab ka seda, miks *VED'* ei saa sihtkeeltes esineda koos leksikaalsete küsimarkeritega. Udmurdi keeles esines üks juhtum, kus partiklit *VED'* sai kasutada avatud küsimuses, kuna ilmselt omistati ühe keelejuhi idiolektilis partiklile *VED'* vene keele *že*-partikli funktsioon väljendada kõneleja kärsitust.

Sihtkeeltes ja lähtekeeles erineb märkimisväärselt partikli kasutamine erikäsi-lauselises hüüdlause. See piirang ei kehti udmurdi keeles, aga kehtib poolte komi keelejuhtide ning kahe ersa keelejuhi hinnangul. Vene keele korpusanalüüs näitas, et sellist tüüpi lauseid leidub enamasti XIX sajandi tekstides. Tegu võib olla piirkondliku levikuga, kuna üks Volga-Kama alalt pärit vene keele kõneleja hindas sellist lauset samuti loomulikuks. Retsensendi arvates võiks olla võimalik, et partikli kasutus erineb sihtkeeltes ja vene kirjakeeles seetõttu, et sihtkeeled võtsid partikli *VED'* üle piirkondlikust vene murdekeelest, kus selle kasutus erineb tänapäeva vene kirjakeelest. Meil ei õnnestunud leida kirjandust partikli *ved'* kasutamise kohta vene keele murretes. Margje Post (2005: 480) paneb ette, et ehkki *ved'* on vene murretes väga sage partikkel, pole selle murdekeelset kasutust kirjeldatud seetõttu, et see ei erine kirjakeelsest. Meie oletame pigem, et tegu on sihtkeelte mõjuga vene keele kohalikele murretele, kuid see väide vajaks täiendavat uurimist.

Siinne uurimus annab taustateadmised edasiseks vene keele diskursusepartiklite laenatavuse ja mugandamise uurimiseks idapoolsetes soome-ugri keeltes. Üks siiani käsitlemata teema on partikli asukoht lauses. Vene keeles võib partikli *ved'* lausesisene või lauselõpuline positsioon erinevates kontekstides ka tähenduserinevusi tuua. See, kas sellised erinevused ka sihtkeeltes väljenduvad, tuleb edaspidi välja selgitada. Me ei vaadelnud artiklis, kas partikli kasutamine on võimalik liitlauses, ehkki tegu on paeluva teemaga, kuna vene keeles ei ole tüüpilistel juhtudel selline kasutus võimalik. Lõpetuseks tasub välja tuua, et võrdlemist väärivad sihtkeelte omakeelsed partiklid, mida siingi käsitlesime, ning teine vene keele enimitiivne partikkel *že*, mis on laenatud nii udmurdi, komi (foneetiline variant *žo*) kui ka ersa (*žo*) keelde.

Uurimistööd on toetanud Eesti Teadusagentuur (PRG927 ja PRG1290 „Uurali keelte diskursuspartiklite grammatika“). Täname ersa, komi ja udmurdi keelejuhte uurimise aluseks oleva küsimustiku tõlkimise ja täitmise ning väärtuslike kommentaaride eest. Samuti täname artikli retsensente ja toimetajaid abistavate kommentaaride ja ettepanekute eest ning Gerson Klumppi, Elena Markust ja Marilli Tomingat varasemas uurimisjärgus antud tagasiside eest.

LÜHENDID

1, 2, 3 = 1., 2., 3. isik; **ATTR** = atributiiv; **ACC** = akusatiiv; **ADJ** = omadussõna; **AN** = teonimi; **AUG** = augmentatiiv; **CPR** = komparatiiv; **CONN** = konnegatiiv (eitusmarkeriga kaasnev tüvi); **COND** = konditsionaal; **DAT** = daativ; **DEF** = definiitne; **DEM** = demonstratiiv-pronoomen; **ELAT** = elatiiv; **FUT** = tulevik (futuutum); **GEN** = genitiiv; **ILL** = illatiiv; **IMP** = imperatiiv; **INE** = inessiiv; **INF** = tegevusnimi; **INS** = instrumentaal; **INT** = intensiivistaja; **LAT** = latiiv (kääne); **M** = meessugu; **N** = kesksugu; **NEG** = negatiiv; **NPST** = mitteminevik; **NUM** = numeraal; **OC** = määratud pööramine; **ORD** = järgarvsõna; **PL** = mitmus; **POSTP** = tagasõna; **PN** = pärisnimi; **PREP** = eessõna; **PROX** = lähedal asuv (näitav asesõna);

PRS = olevik; **PST** = minevik; **PTCL** = partikkel; **Q** = küsipartikkel; **REFL** = refleksiiv; **RES** = resultatiiv (tegevuslaad); **SG** = ainsus; **TERM** = rajav; **TRSL** = translatiiv.

LISAD

Tabelid võtavad kokku *ved'*-i esinemissageduse vene keele rahvuskorpuses (VKR 2003–2021), *VED'*-i ja omakeelsete samatähenduslike partiklite esinemissageduse sihtkeelte tekstikorpustes, sh suulise keele ja sotsiaalmeedia korpuste vähem standardiseeritud keelevariantides.

Lisa 1. Partikkel *ved'* vene rahvuskorpuses.

Allkorpus (sõnede arv)	<i>ved'</i>	
	koguarv	milj kohta
VKR: põhikorpus (321 783 495)	210 165	653
VKR: suuline keel (13 399 937)	12 327	920

Lisa 2. Partikkel *VED'* ja selle omakeelne vaste *uk* udmurdi keele korpustes.

Korpus (sõnede arv)	<i>ved'</i>		<i>uk</i>	
	koguarv	milj kohta	koguarv	milj kohta
VKK: ajakirjandus (8 739 975)	779	89	6042	691
VKK: blogid (491 157)	252	513	543	1106
VKK: sotsiaalmeedia (2 662 995)	1301	489	3055	1147

Lisa 3. Partikli *VED'* ja omakeelse vaste *taj* esinemine komi keele korpustes.

Korpus (sõnede arv)	<i>ved</i>		<i>öd</i>		<i>taj</i>	
	koguarv	milj kohta	koguarv	milj kohta	koguarv	milj kohta
Komicorpora (67 271 275)	8457	126	162 099	2410	92 665	1377
VKK: komi meediakorpus (1 763 338)	63	36	3969	2255	1323	752
VKK: komi sotsiaalmeedia korpused (1 866 039)	121	65	3594	1943	2103	1137

Lisa 4. Partikli *VED'* ja omakeelse vaste *eno* esinemine ersa keele korpustes.

Korpus (sõnede arv)	<i>ved'</i>		<i>ed'</i>		<i>eno</i>	
	koguarv	milj kohta	koguarv	milj kohta	koguarv	milj kohta
VKK: ersa põhikorpused (2 621 422)	452	172	1286	490	895	341
VKK: ersa sotsiaalmeedia korpused EsmC (828 960)	64	77	122	147	250	302

VEEBIVARAD

EsmC = Erzya social media corpus. http://erzya.web-corpora.net/erzya_social_media/search
EP 2017 = Elektronnaia Biblija. Institut perevoda Biblii. [Электронная Библия. Институт перевода Библии.] <https://ibt.org.ru/ru/pc?id=KMZ>

EÕK = Eesti õigekeelsuskäsiraamat: vene-ladina transliteratsioon. https://keeleabi.eki.ee/viki/Vene-ladina_transliteratsioon.html

Komicorpora 2021 = Korpus komi jazyka. [Корпус коми языка.] <http://komicorpora.ru>

- P 1997** = Piibel.NET. Eesti Piibliselts. www.piibel.net
Thayer 2011 = Thayer's Greek Lexicon. Bible Hub. www.biblehub.com
VKK = Corpora of Uralic Volga-Kama languages. http://volgakama.web-corpora.net/index_en.html
VKR 2003–2021 = Nacional'nyj korpus ruskogo jazyka. [Национальный корпус русского языка.] <https://ruscorpora.ru>
ÜVRL 2010 = Vserossiiskaja perepis' naselenija. [Всероссийская перепись населения.] https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/results.html

KIRJANDUS

- Aijmer, Karin; Simon-Vandenberg, Anne-Marie 2009.** Pragmatic markers. – Discursive Pragmatics. (Handbook of Pragmatics Highlights 8.) Toim Jan-Ola Östman, Jef Verschueren. Amsterdam: Philadelphia, lk 223–247. <https://doi.org/10.1075/hoph.8.13aj>
- Arkhangelskiy, Timofey 2019.** Corpora of social media in minority Uralic languages. – Proceedings of the Fifth Workshop on Computational Linguistics for Uralic Languages, Tartu, Estonia, 7–8 January, lk 125–140. <https://doi.org/10.18653/v1/W19-0311>
- Bartens, Raija 1999.** Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 232.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 2000.** Permilaisten kielten rakenne ja kehitys. (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 238.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Beznosikova, Ljucija M.; Aibabina, Evgenia A.; Kosnyreva, Raisa I. 2000.** Komi-roč kyvčukör (Komi-russkij slovar'). Peatoim L. M. Beznosikova. Syktyvkar: Komi knižnoje izdatel'stvo. [Л. М. Безносикова, Е. А. Айбабина, Р. И. Коснырева, Коми-роч кывчукөр (Коми-русский словарь). Отв. ред. Л. М. Безносикова. Сыктывкар: Коми кн. изд-во.]
- Bonnot, Christine; Kodzasov, Sandro V. 1998.** Semantičeskoe var'irovanie diskursivnyh slov i ego vlijanie na linearizaciju i intonirovanie (na primere častic že i ved'). – Diskursivnye slova ruskogo jazyka: opyt kontekstno-semantičeskogo opisanija. Toim K. Kiseleva, D. Paillard. Moskva: Metatekst, lk 382–443. [К. Бонно, С. В. Кодзасов, Семантическое варьирование дискурсивных слов и его влияние на линеаризацию и интонирование (на примере частиц же и ведь). – Дискурсивные слова русского языка: опыт контекстно-семантического описания. Ред. К. Л. Киселева, Д. Пайар. Москва: Метатекст, с. 382–443.]
- Bonola, Anna Paola 2008.** Russian „chasticy” argue in dialogues. – L'Analisi Linguistica e Letteraria, kd XVI, nr 1, lk 219–227.
- Bonola, Anna Paola; Nosedà, Valentina 2020.** The use of parallel corpora for a contrastive (Russian-Italian) description of discourse markers: New instruments compared to traditional lexicography. – Atti del IX Convegno Annuale AIUCD. La svolta inevitabile: sfide e prospettive per l'Informatica Umanistica, lk 39–46.
- Endresen, Anna; Janda, Laura A.; Reynolds, Robert; Tyers, Francis M. 2016.** Who needs particles? A challenge to the classification of particles as a part of speech in Russian. – Russian Linguistics, kd 40, nr 2, lk 103–132. <https://doi.org/10.1007/s11185-016-9160-2>
- ÈRS 1993** = Boris A. Serebrennikov, Raissa N. Buzakova, Mihhail V. Mosin, Èrzjansko-russkij slovar'. Moskva: Russkij jazyk. [Б. А. Серебренников, Р. Н. Бузакова, М. В. Мосин, Эрзянско-русский словарь. Москва: Русский язык.]
- Grenoble, Lenore A. 1998.** Deixis and Information Packaging in Russian Discourse. (Pragmatics & Beyond New Series 50.) Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/pbns.50>
- Jakobs, Joachim 1991.** On the semantics of modal particles. – Discourse Particles: Descriptive and Theoretical Investigations on the Logical, Syntactic, and Pragmatic Properties of Discourse Particles in German. (Pragmatics & Beyond New Series 12.) Toim Werner Abraham. Amsterdam: Benjamins, lk 141–162. <https://doi.org/10.1075/pbns.12.06jac>

- Janurik, Boglárka 2016.** Varieties of Erzya-Russian code-switching in radio Vaygel broadcasts. – Linguistic Genocide or Superdiversity? New and Old Language Diversities. (Linguistic Diversity and Language Rights 14). Toim Reetta Toivanen, Janne Saarikivi. Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters, lk 91–107. <https://doi.org/10.21832/9781783096060-005>
- Kaysina, Inna 2014.** The emergence of an Udmurt-Russian mixed code: Evidence from discourse markers. – ESUKA–JEFUL, kd 5, nr 2, lk 9–27. <https://doi.org/10.12697/jeful.2014.5.2.01>
- Kirillova, Ljudmila E. (toim) 2008.** Udmurtsko-russkij slovar'. Iževsk: Udmurtskij institut istorii, jazyka i literatury. [Л. Е. Кириллова (ред.), Удмуртско-русский словарь. Ижевск: Удмуртский институт истории, языка и литературы.]
- Krasnova, Tatjana A. 2010.** Intonacija občęgo voprosa v udmurtskom jazyke. – Vestnik Udmurtskogo universiteta. Serija Istorija i filologija, kd 2, lk 115–120. [Т. А. Краснова, Интонация общего вопроса в удмуртском языке. – Вестник Удмуртского университета. Серия История и филология. Вып. 2, с. 115–120.]
- Leinonen, Marja 2006.** The russification of Komi. – Slavica Helsingiensia, nr 27, lk 234–245.
- Ljaševskaja, Olga N.; Šarov, Sergei A. 2009.** Častotnyj slovar' sovremennogo russkogo jazyka (na materialah Nacional'nogo korpusa russkogo jazyka). Moskva: Azbukovnik. [О. Н. Ляшевская, С. А. Шаров, Частотный словарь современного русского языка (на материалах Национального корпуса русского языка). Москва: Азбуковник.]
- Majtinskaja, Klara E. 2010.** Služebnye slova v finno-ugorskih jazykah. 2. tr. Moskva: Librokom. [К. Е. Майгинская, Служебные слова в финно-угорских языках. Изд. 2, испр. Москва: Librokom.]
- McCoy, Svetlana 2003.** Unifying the meaning of multifunctional particles: The case of russian ŽE. – University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics, kd 9, nr 1, lk 123–135. <https://repository.upenn.edu/pwpl/vol9/iss1/10>
- McCoy-Rusanova, Svetlana 2017.** Scalar implicatures, presuppositions, and discourse particles: Colloquial Russian -to, že, and ved' in combination. – Contrastiveness in Information Structure, Alternatives and Scalar Implicatures. (Studies in Natural Language and Linguistic Theory.) Toim Chungmin Lee, Ferenc Kiefer, Manfred Krifka. Cham: Springer International Publishing, lk 101–119. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10106-4_6
- Merkulova, M. V. 1998.** Čto li, ili Grubo govorja. – Diskursivnye slova russkogo jazyka: opyt kontekstno-semantičeskogo opisanija. Toim K. L. Kiseleva, D. Paillard. Moskva: Metatekst, lk 336–344. [М. В. Меркулова, Что ли, или Грубо говоря. – Дискурсивные слова русского языка: опыт контекстно-семантического описания. Ред. К. Л. Киселева, Д. Пайяр. Москва: Метатекст, с. 336–344.]
- Miestamo, Matti 2011.** Polar interrogatives in Uralic languages: A typological perspective. – Linguistica Uralica, kd 47, nr 1, lk 1–21. <https://doi.org/10.3176/lu.2011.1.01>
- Padučeva, Elena V. 2018.** Egocentričeskie edinitsy jazyka. Moskva: Izdatel'skii dom JaSK. [Е. В. Падучева, Эгоцентрические единицы языка. Москва: Изд. дом ЯСК.]
- Panov, Vladimir 2020.** The marking of uncontroversial information in Europe: Presenting the enimitive. – Acta Linguistica Hafniensia, kd 52, nr 1, lk 1–44. <https://doi.org/10.1080/03740463.2020.1745618>
- Post, Margje 2005.** The Northern Russian pragmatic particle *dak* in the dialect of Varzuga (Kola Peninsula). An information structuring device in informal spontaneous speech. Doctoral dissertation. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Rueter, Jack 2013.** The Erzya Language. Where is it spoken? – Études finno-ougriennes, nr 45. <https://doi.org/10.4000/efo.1829>
- Stalnaker, Robert 2002.** Common ground. – Linguistics and Philosophy, nr 25, lk 701–721. <https://doi.org/10.1023/A:1020867916902>
- Švedova, Natalija (peatoim) 1980.** Russkaja grammatika. Kd 2. Sintaksis. Moskva: Nauka. [Н. Ю. Шведова (гл. ред.), Русская грамматика. Том 2. Синтаксис. Москва: Наука.]

Vasil'eva, Anna Nikolaevna 1972. Particles in Colloquial Russian: Manual for English-speaking Students of Russian. Moscow: Progress Publ.

Iuliia Zubova (snd 1984), MA, Tartu Ülikooli soome-ugri osakonna udmurdi keele nooremteadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), iuliia.zubova@ut.ee

Denys Teptiuk (snd 1992), PhD, Tartu Ülikooli soome-ugri osakonna mordva keelte teadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), denys.teptiuk@ut.ee

Triin Todesk (snd 1988), MA, Tartu Ülikooli soome-ugri osakonna komi keele nooremteadur, doktorant (Jakobi 2, 51005 Tartu), triin.todesk@ut.ee

Eda-Riin Tuuling (snd 1993), MA, Tartu Ülikooli soome-ugri osakonna komi keele nooremteadur, doktorant (Jakobi 2, 51005 Tartu), eda-riin.tuuling@ut.ee

The particle *VED'* in Udmurt, Komi and Erzya

Keywords: modal particles, sentence types, particle borrowing, pragmatics

This article considers the model of adaptation of the Russian modal particle *ведь* in three Eastern Finno-Ugric languages: Udmurt, Komi (Zyryan), and Erzya. We focus on contextual (sentence type) restrictions that hold for *VED'* in the source language and aim at finding how particle (in its phonetic variants) behaves in the corresponding contexts in the recipient languages. The analysis is based on the results of a questionnaire where native speakers were asked to evaluate the naturalness of the use of the particle *VED'* as well as its indigenous counterparts. We analyzed the following sentence types: assertive sentences, polar questions, tag questions, constituent questions, exclamative sentences, and orders. The results show that the restrictions observed for the Russian *ведь* are generally looser in the recipient languages in most sentence types. The contexts where the particle is ungrammatical are those where a lexically or syntactically expressed question operator is used. We propose an explanation based on the semantics of the particle why these contexts do not allow for its use.

Iuliia Zubova (b. 1984), MA, University of Tartu, Junior Research Fellow in the Udmurt Language (Jakobi 2, 51005 Tartu), iuliia.zubova@ut.ee

Denys Teptiuk (b. 1992), PhD, University of Tartu, Research Fellow in the Mordvinic Languages (Jakobi 2, 51005 Tartu), denys.teptiuk@ut.ee

Triin Todesk (b. 1988), MA, University of Tartu, Junior Research Fellow in the Komi Language (Jakobi 2, 51005 Tartu), PhD-studies (Uralic languages), triin.todesk@ut.ee

Eda-Riin Tuuling (b. 1993), MA, University of Tartu, Junior Research Fellow in the Komi Language (Jakobi 2, 51005 Tartu), PhD-studies (Uralic languages), eda-riin.tuuling@ut.ee